

цією метою; 3) в інших випадках, передбачених законом. Останній пункт констатує широке вільне використання творів, що охороняються авторським правом. У Законі України «Про авторське право та суміжні права» випадки вільного використання вписані аж у 5-ти статтях (ст.ст. 21–25) [1]. Притому у деяких з них передбачено аж до 10-ти таких випадків вільного використання.

Аналіз декотрих з них свідчить про надто довільне розширення законодавцем випадків вільного використання, що у окремих випадках конфліктує із положеннями про право власності (п. 2 ч. 1 ст. 24 вказаного закону, за яким надано право виготовити одну копію комп'ютерної програми за умови, що ця копія призначена тільки для архівних цілей або для заміни правомірно придбаного примірника у випадку, якщо оригінал комп'ютерної програми буде втраченим, знищеним або стане непридатним для використання). Принаймні це ризик втрати права власності на носій із відповідними правовими наслідками. Звідси виникає потреба скрупульозного аналізу всіх передбачених випадків вільного використання і зведення їх до оптимально обґрунтованих та таких, що не суперечать нормам закону й інтересам володільців майнових прав.

Список літератури: 1. Закон України «Про авторське право та суміжні права» // Орієнтир. 2001. № 35 /УК. 2001. № 159. 2. Шемшученко Ю. С. Громадянин // Юридична енциклопедія: А.-Г. Т. 1. К., 1998. 3. Закон України «Про громадянство України» // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 408. 4. Липшик Д. Авторское право и смежные права / Пер. с фр. ; Предисловие М. Федотова. М.: Ладомир, 2002.

Надійшла до редакції 15.01.07

Ю. В. Лисюк

АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідно до ст. 3 Конституції України, забезпечення надійного захисту прав, свобод і законних інтересів громадян та їх гарантія визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. На жаль, сьогодні не можна говорити про те, що в Україні на достатньому рівні захищаються права, свободи та інтереси громадян, оскільки існує досить багато правопорушень в багатьох сферах, особливо це відчутно у сфері господарського життя, що свідчить про негаразди в правовому регулюванні у цій сфері та правозастосовній діяльності уповноважених органів держави і, відповідно, – спонукає до оптимізації державного втручання в економіку країни.

Так склалося, що ми маємо констатувати, що правопорушення у сфері господарювання поступово стають тим звичайним явищем, для боротьби з яким потрібно все більше зусиль та відповідно до цього є необхідним встановлення ефективної системи санкцій за правопорушення у цій сфері.

У сфері господарювання застосовується специфічний вид юридичної відповідальності, що іменується господарсько-правовою відповідальністю чи господарсько-правовими санкціями, є комплексним правовим інститутом та має свій особливий предмет регулювання – господарські правопорушення [2]. У функціональному відношенні господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання господарських та інших зобов'язань, тому що її головною метою є забезпечення правопорядку у сфері економіки, а саме в господарських відносинах.

Як і будь-яка інша юридична відповідальність, господарсько-правова відповідальність ґрунтується на певних правових підставах. Це, по перше, нормативні підстави, тобто сукупність норм права про відповідальність суб'єктів господарських відносин. Другою правовою підставою є господарська правосуб'єктність правопорушника, тобто боржника, і потерпілого, тобто кредитора. Сторонами правовідносин щодо застосування відповідальності цього виду можуть бути підприємства, установи, організації, інші юридичні особи незалежно від форми власності майна, організаційно-правових форм, тобто особи, котрі мають право звертатися до суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів. Третя підстава називається юридико-фактичною. Це протиправні дії або бездіяльність особи-господарського правопорушника, що порушують права та законні інтереси потерпілої особи, тобто кредитора, чи заважають їх реалізації [3].

Проблемам відповідальності за правопорушення у сфері господарювання, у тому числі формам господарсько-правової відповідальності приділяли увагу такі вчені, як: О. М. Вінник, В. Н. Гайворонський, В. К. Мамутов, Н. О. Саніахметова, Н. В. Хорошак, В. С. Щербина та ін.

У теорії розрізняють різні форми господарсько-правової відповідальності – залежно від характеру та спрямованості впливу, механізму реалізації, фактичних підстав застосування. В юридичній літературі немає єдиної точки зору щодо кількості форм господарсько-правової відповідальності. Відповідно до однієї з доктринальних класифікацій, формами господарсько-правової відповідальності є:

- відшкодування збитків;
- сплата неустойки;
- конфіскація як вид господарсько-правових санкцій;
- господарсько-адміністративні штрафи;
- оперативно-господарські санкції;
- планово-госпрозрахункові санкції;
- господарсько-організаційні санкції [4].

Якщо говорити про Господарський кодекс України (далі – ГК), то у ньому законодавець закріпив лише чотири форми господарсько-правової відповідальності, назвавши їх видами господарсько-правових санкцій: відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції, адміністративно-господарські санкції [5].

В. С. Щербина в теорії господарського права розрізняє види господарсько-правової відповідальності залежно від видів господарських правопорушень і санкцій, встановлених за ці правопорушення, та за цим критерієм виділяє такі види, як:

- відшкодування збитків;
- штрафні санкції;
- оперативно-господарські санкції;
- конфіскація;
- господарсько-адміністративні штрафи;
- планово-госпрозрахункові санкції;
- господарсько-організаційні санкції [3].

Однак, на нашу думку, було б доцільно дещо звузити коло форм господарсько-правової відповідальності. Так, відшкодування збитків можна віднести до адміністративно-господарських санкцій, оскільки, по-перше, відшкодування збитків ставить за мету відновлення майнового стану; по-друге, є універсальним, тобто застосовується як у горизонтальних, так і вертикальних відносинах; по-третє, передбачається законом та не потребує додаткового визначення в договорі. Все це свідчить про те, що відшкодування збитків можна віднести до адміністративно-господарських санкцій.

Що стосується сплати неустойки (штрафні санкції), їх можна віднести до оперативно-господарських санкцій, тому що оперативно-господарські санкції – це передбачені законодавством заходи економічного впливу кредитора на боржника та спрямовані на попередження або зменшення витрат кредитора через порушення боржника. Неустойка ж – це визначена законом грошова сума, яку боржник сплачує кредиторів у разі невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань. Тому сплату неустойки (штрафні санкції) можна віднести до оперативно-господарських санкцій.

Виходячи з вищенаведеного, на нашу думку, можна класифікувати основні форми господарсько-правової відповідальності таким чином:

- оперативно-господарські санкції;
- адміністративно-господарські санкції;
- планово-госпрозрахункові санкції.

Застосування відповідних господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій

і держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання [6].

Особливої уваги серед визначених форм господарсько-правової відповідальності потребують адміністративно-господарські санкції, які є недослідженими у науковій літературі.

Методологічне значення положень ГК України, що встановлюють види адміністративно-господарських санкцій і регулюють порядок їх застосування, полягає в тому, що вони є тією основою, на якій мають ґрунтуватися всі закони, які визначають види адміністративно-господарських санкцій і порядок їх застосування у відповідних сферах суспільних відносин [7].

У багатьох наукових працях вже розглядалися певні аспекти адміністративно-господарських санкцій: досліджувалися їх застосування у зовнішньоекономічній діяльності [8, с. 74–78], їх правова природа [9, с. 200–205]. Все це свідчить не лише про певний інтерес науковців до однієї з основних форм господарсько-правової відповідальності, а й про проблеми, що виникають у зв'язку з їх втіленням у сфері господарювання.

Адміністративно-господарські санкції – це заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єктом господарювання та ліквідацію його наслідків, що застосовуються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування у передбачених законом випадках [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 238 ГК України, за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків [5].

Адміністративно-господарські санкції спрямовані на охорону правовідносин суб'єкта господарювання та органів державної влади і місцевого самоврядування. Під час застосування цього виду санкцій використовуються владні й адміністративно-розпорядницькі функції відповідних державних органів, а стягнення з порушників проводиться не на користь контрагентів, а до державного бюджету чи до бюджетів органів місцевого самоврядування.

Адміністративно-господарські санкції відрізняються від інших санкцій, що застосовуються до суб'єктів господарювання, наявністю у цих відносинах особливого суб'єкта – такого, в якому, за визначенням фахівців, уособлюється так звана публічна адміністрація у

вигляді або державних органів виконавчої влади, або виконавчих органів місцевого самоврядування [10, с. 117].

Характерними рисами адміністративно-господарських санкцій є:

- застосування у вертикальних відносинах;
- юридичні підстави застосування – закон, фактичні – неправомірна поведінка;
- відкритий перелік видів адміністративно-господарських санкцій відповідно до ГК;
- порядок застосування здебільшого адміністративний (за рішенням компетентних органів), у ряді випадків – судовий;
- передбачені законом гарантії прав суб'єктів господарювання у разі застосування санкцій, зокрема: 1) право на оскарження до суду рішення будь-якого органу державної влади або органу місцевого самоврядування щодо застосування до нього адміністративно-господарських санкцій; 2) право на відшкодування в передбаченому законом порядку збитків, завданих у зв'язку з неправомірним застосуванням адміністративно-господарських санкцій;
- спеціальні строки застосування: адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше, як через один рік з дня порушення, якщо інше не передбачено спеціальними законами.

Виходячи із вищенаведеного, адміністративно-господарські санкції можна класифікувати за різними ознаками, що, в свою чергу, надасть можливість найбільш повно та чітко з'ясувати їх правову природу, з'ясувати як позитивні так і негативні риси застосування адміністративно-господарських санкцій.

За характером їх можна поділити на:

- заходи організаційно-правового характеру;
- заходи майнового характеру.

За спрямованістю або метою застосування ГК України поділяє зазначені санкції на:

- спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання;
- спрямовані на ліквідацію наслідків порушення.

Ми згодні з точкою зору В. С. Щербини, що такий поділ адміністративно-господарських санкцій за спрямованістю є не досить повним, оскільки призначення санкцій полягає також у недопущенні вчинення правопорушень суб'єктами господарювання.

За суб'єктами застосування адміністративно-господарські санкції можна поділити на:

- санкції, що застосовуються органами державної влади;
- санкції, що застосовуються органами місцевого самоврядування.

Також треба погодитися з думкою науковця, що важливою гарантією недопущення необґрунтованого встановлення і застосування адміністративно-господарських санкцій є норма ч. 2 ст. 238 ГК України, яка встановлює, що адміністративно-правові санкції можуть бути передбачені виключно законами. Але, оскільки у ГК України не встановлено ніяких заборон, порядок застосування окремих санкцій встановлюється в підзаконних нормативно-правових актах, що деталізують та конкретизують норми відповідних законів [11], але ж цього не може бути, оскільки це прямо суперечить положенням ч. 2. ст. 238 ГК України.

Не менш проблематичним є питання щодо розгляду спорів, які виникають у зв'язку із застосуванням адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання, а також позовів щодо застосування цих санкцій органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Так, існує проблема щодо розмежування підвідомчості розгляду спорів між адміністративними і господарськими судами, основною причиною яких є недостатнє врахування особливостей господарських правовідносин, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання.

Дослідивши адміністративно-господарські санкції, як одну із основних форм господарсько-правової відповідальності, можна зробити декілька висновків:

По-перше, на нашу думку, треба дещо звужити коло форм господарсько-правової відповідальності, виділивши три основні форми санкцій: оперативно-господарські, адміністративно-господарські, планово-госпрозрахункові.

По-друге, застосування відповідних господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій і держави, а це, в свою чергу, стане можливим лише тоді, коли буде діяти ефективна система санкцій за правопорушення у сфері господарювання та недопущення необґрунтованого встановлення і застосування адміністративно-господарських санкцій.

Але ж все ж таки треба зауважити, що адміністративно-господарські санкції – це нове явище в господарському законодавстві України, яке потребує серйозної уваги з боку не тільки науковців, але й законодавців, для того щоб на достатньому рівні теоретично обґрунтувати відповідні норми ГК України та найголовніше правильно, законно та ефективно застосовувати норми ГК України на нинішньому етапі розвитку економіки нашої країни.

Список літератури: 1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. Ст. 141. 2. Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій. К., 2004. 3. Щербина В. С. Господарське право: Підручник. К., 2003. 4. Господарське право: Практикум: Навчальний посібник. К., 2001. 5. Господарський кодекс України. Коментар. Х., 2004. 6. Господарське право України: Навчальний посібник /За заг. ред. проф. Н. О. Саниахметової. Х., 2005. 7. Щербина В. С. Адміністративно-господарські санкції в системі заходів господар-

сько-правової відповідальності // Вісник господарського судочинства. № 2. 8. Шевченко Н. Застосування адміністративно-господарських санкцій у зовнішньоекономічній діяльності // Підприємництво, господарство і право. 2006. № 4. 9. Хорошак Н. В. Питання правової природи адміністративно-господарських санкцій // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. 2005. Спец. вип. Ч. 2. 10. Авер'янов А. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний привід для теоретичної дискусії // Право України. № 3. 11. Інструкція про порядок застосування економічних та фінансових (штрафних) санкцій органами державного контролю за цінами. Затверджена наказом Мінекономіки України, Мінфіну України від 03.12.2001 р. № 298/519.

Надійшла до редколегії 06.02.07

В. В. Сергієнко

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ПРИ ТЕПЛОПОСТАЧАННІ

Кожна людина для забезпечення і підтримки нормальної життєдіяльності має потребу в певних матеріальних і нематеріальних благах.

Для того щоб задовольнити потреби, людина повинна виробити ці матеріальні і нематеріальні блага, затративши при цьому свою працю, тобто випустити певну продукцію та в умовах ринкової економіки перевести її у категорію «товар».

В умовах товарного виробництва всі матеріальні та нематеріальні блага виступають у ролі товарів, робіт та послуг.

Враховуючи те, що зростання соціально-економічних потреб суспільства є стимулом розвитку матеріального виробництва та сфери побутових послуг, захист прав споживачів є одним з основних напрямів соціально-економічної політики держави.

Вперше до проблеми захисту прав споживачів звернувся в 1962 р. президент США Дж. Кеннеді. «Споживачі, за визначенням, це всі ми, – сказав Кеннеді... – Споживачі – це найбільший економічний шар, що впливає майже на будь-яке приватне або державне рішення... Але це єдиний голос, якого найчастіше не чути». Він проголосив так званий «Біль про права споживачів», у якому виклав чотири основних права споживача: право на безпеку і якість товарів та послуг, право на достовірну інформацію про товари та послуги, право бути почутим у випадку пред'явлення споживчих претензій, право відстоювати свої споживчі інтереси в суді. Пізніше до цих базових прав було додано ще чотири: право на відшкодування збитків, право на споживче товариство, право на задоволення базових потреб, право на здорове навколишнє середовище.

У 1985 р. Генеральна Асамблея ООН затвердила Керівні принципи захисту інтересів споживачів. Головні цілі цього документа – не допускати недоброякісні товари і послуги до споживача, подавати правдиву інформацію про товари та послуги, а також дати можливість створювати організації споживачів для вдосконалення ними своїх інтересів.